

УДК 94:332.025.7(560.8):[339.923:327.39(4-6ЄС)](045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/102-7>

Зінаїда СВЯЩЕНКО,
orcid.org/0000-0001-5845-3115
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання
Уманського національного університету
(Умань, Україна) szv09@meta.ua

Олена СКРИПНИК,
orcid.org/0000-0003-1904-3468
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання
Уманського національного університету
(Умань, Україна) o.skrypnyk@udpu.edu.ua

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АНАТОЛІЇ: ПРОЄКТ GAP ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТУРЕЧЧИНИ

У статті здійснено комплексний аналіз проєкту Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi – GAP) як ключового інструменту соціально-економічної модернізації Турецької Республіки в контексті її євроінтеграційного поступу. Досліджено еволюцію концептуальних засад проєкту від суто інженерно-гідротехнічної програми до цілісної стратегії сталого людського розвитку. З'ясовано особливості інституційної та нормативно-правової адаптації турецької регіональної політики до вимог Політики згуртованості (Cohesion Policy) Європейського Союзу, зокрема в контексті створення регіонів NUTS та Агентств регіонального розвитку. Висвітлено ключові соціально-економічні досягнення проєкту у сфері аграрної трансформації, інфраструктурної розбудови, промислового зростання та залучення жіноцтва до суспільного життя. Проаналізовано системні суперечності та виклики реалізації GAP, зокрема екологічні ризики, проблеми збереження культурно-історичної спадщини, демографічні зсуви та етнополітичну динаміку, які висвітлювалися у моніторингових звітах Європейської комісії. Доведено, що запровадження класифікації регіонів NUTS та утворення Агентств регіонального розвитку стали прямим наслідком трансформації GAP під впливом євроінтеграційних вимог. Проаналізовано системні суперечності реалізації проєкту. Зроблено висновки про те, що проєкт GAP виявився ключовим драйвером модернізації південно-східних провінцій Туреччини, прискоривши імплементацію європейських стандартів у сфері регіонального управління. Водночас системні екологічні, демографічні та соціокультурні виклики підтверджують необхідність подальшого вдосконалення інституційних механізмів відповідно до принципів сталого розвитку ЄС.

Ключові слова: проєкт GAP, Туреччина, Європейський Союз, євроінтеграція, регіональна політика, Політика згуртованості (Cohesion Policy), Південно-Східна Анатолія.

Zinaida SVYASCENKO,
orcid.org/0000-0001-5845-3115
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of World History and Teaching Methods
Uman National University
(Uman, Ukraine) szv09@meta.ua

Olena SKRYPNYK,
orcid.org/0000-0003-1904-3468
Ph. D. (History), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World History and Teaching Methods
Uman National University
(Uman, Ukraine) o.skrypnyk@udpu.edu.ua

MODERNIZATION OF SOUTHEASTERN ANATOLIA: THE GAP PROJECT AS A SOCIO-ECONOMIC DIMENSION OF TURKEY'S EU INTEGRATION

The article provides a comprehensive analysis of the Southeastern Anatolia Project (Güneydoğu Anadolu Projesi – GAP) as a key instrument for the socio-economic modernization of the Republic of Turkey within the context of its European integration progress. The evolution of the project's conceptual foundations – from a purely engineering

and hydrotechnical program into a holistic strategy for sustainable human development is examined. The study identifies the features of institutional, legal, and regulatory adaptation of Turkish regional policy to the requirements of the European Union's Cohesion Policy, particularly in the context of establishing NUTS regions and Development Agencies. Key socio-economic achievements of the project in agricultural transformation, infrastructure development, industrial growth, and female empowerment are highlighted. Systemic contradictions and challenges in GAP's implementation, such as environmental risks, issues of preserving cultural and historical heritage, demographic shifts, and ethno-political dynamics highlighted in the European Commission's monitoring reports, are analyzed. It is proven that the introduction of the NUTS classification and the creation of Development Agencies were a direct consequence of GAP's transformation under the influence of European integration requirements. The systemic contradictions of the project's implementation are thoroughly addressed. The article concludes that the GAP project has proven to be a pivotal driver for modernizing Turkey's southeastern provinces, accelerating the implementation of European standards in regional governance. At the same time, ongoing environmental, demographic, and socio-cultural challenges confirm the necessity for further refinement of institutional mechanisms in accordance with the principles of EU sustainable development.

Key words: Southeastern Anatolia Project (GAP), Türkiye, European Union, European integration, regional policy, Cohesion Policy, Southeastern Anatolia.

Постановка проблеми. Проект Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi, далі – GAP) є однією з найбільш амбітних, масштабних та багатовимірних регіональних ініціатив у сучасній історії Турецької Республіки. Започаткований у 1970-х рр. як суто секторальна гідротехнічна програма будівництва 22 дамб та 19 гідроелектростанцій у басейнах річок Тигр і Євфрат, до кінця 1980-х рр. цей проект зазнав глибокої якісної трансформації, перетворившись на цілісну стратегію інтегрованого соціально-економічного розвитку. Головним стратегічним завданням GAP стало подолання глибокого історичного та структурного дисбалансу між високорозвиненим, індустріалізованим і урбанізованим заходом країни та економічно периферійним, переважно аграрним і соціокультурно традиційним південно-східним регіоном.

Водночас розвиток GAP щільно переплетений із євроінтеграційним вектором Анкари. Активізація діалогу з ЄС на межі XX–XXI ст. висунула вимоги щодо децентралізації, гармонізації статистичних систем і сталого розвитку, перетворивши проект на випробувальний майданчик для імплементації європейських стандартів регіональної згуртованості (Cohesion Policy) та адаптації країни-кандидата до норм Євросоюзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проекту GAP у контексті модернізації Турецької Республіки та її взаємин із Європейським Союзом висвітлено у працях низки зарубіжних дослідників. Концептуальні та інфраструктурні засади еволюції проекту проаналізовано у працях І. Х. Олчай Унвера (Ünver, 1997) та М. Балата (Balat, 2003). Водно-геополітичний і політекономічний виміри його реалізації дослідили А. Кібаролу (Kibaroglu, 2002), а також А. Чаркоглу та М. Едер (Çarkoğlu, 2005). Питанням інституційної адаптації турецької регіональної політики до стандартів ЄС присвячено праці О. Сунгура, Х. Кескіна і М. Дулупчу (Sungur, Keskin, Dulupçu,

2015), а також С. Каясу та С. Яшар (Kayasü, Yaşar, 2006). Критичний аналіз соціопросторових та екологічних наслідків проекту подано у монографії Д. Йонгердена (Jongerden, 2007).

Широкий спектр питань щодо євроінтеграційного поступу Туреччини та специфіки реалізації проекту GAP відображено у доробку вітчизняних науковців. Різноманітні чинники та інституційно-правові засади турецько-європейського співробітництва вивчають В. Галан та І. Маринів (Галан, Маринів, 2021), Г. Єрмакова (Єрмакова, 2018), О. Куріло (Куріло, 2019), О. Палагнюк (Палагнюк, 2020) та М. Червінка (Червінка, 2013). Трансформацію державної політики у контексті виконання Копенгагенських критеріїв висвітлено у праці О. Меміш та А. Касяна (Memish, Kasian, 2023). Комплексній оцінці ролі та місця проекту GAP у системі регіонального розвитку присвячено серію праць О. Меміш (Махині) (Махиня, 2025; Махиня, 2026; Меміш 2025; Меміш, 2022), а також спільне дослідження А. Морозова та О. Меміш (Морозов, Меміш, 2023).

Метою пропонованої статті є комплексний аналіз проекту Південно-Східної Анатолії (GAP) як ключового інструменту соціально-економічної модернізації Турецької Республіки в контексті її євроінтеграційного поступу та адаптації регіональної політики до стандартів Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Витоки проекту Південно-Східної Анатолії сягають 1930-х рр., коли за ініціативою засновника Турецької Республіки Мустафи Кемаля Ататюрка було розпочато перші систематичні дослідження гідроенергетичного потенціалу річок Тигр та Євфрат. Проте безпосереднє практичне проектування та будівництво перших гідротехнічних споруд розпочалося лише у 1970-х рр. під орудою Державного гідротехнічного управління (DSİ). На початковому етапі GAP розглядався виключно як секторальний інженерний проект, головною метою якого було подо-

лання гострого енергетичного дефіциту в країні за рахунок спорудження потужних ГЕС, а також розширення площ зрошувальних земель для потреб сільського господарства (Ünver, 1997: 454).

Зазначена початкова модель мала обмежений характер і не враховувала глибинних соціальних, демографічних та інституційних проблем регіону. Південно-Східна Анатолія історично залишалася найменш розвиненим макрорегіоном Туреччини, для якого були характерними високий рівень безробіття, мізерний рівень грамотності (особливо серед жінок), високі показники дитячої смертності, переважаання аграрного сектора з низькою продуктивністю праці та збереження напівфеодальних соціальних структур, зокрема традиційної кланової системи (ашират). Просте будівництво дамб та електростанцій без трансформації соціального середовища загрожувало лише поглибити внутрішньорегіональний майновий розрив, збагачуючи великих землевласників та ігноруючи інтереси малоземельного селянства.

Усвідомлення цих обмежень змусило турецький уряд наприкінці 1980-х рр. кардинально переглянути філософію проєкту. У 1989 р. було затверджено Генеральний план GAP, який офіційно зафіксував перехід від вузького гідротехнічного будівництва до концепції інтегрованого регіонального розвитку, що передбачало розвиток промисловості й аграрного сектору, підвищення рівня освіти та рівня життя населення, підвищення загальної привабливості регіону Південно-Східної Анатолії та зниження міграції, покращення сфери охорони здоров'я, інфраструктури тощо (GAP Nedir?...). Для забезпечення координації міжгалузевої діяльності у цьому ж році було створено спеціалізований державний орган – Адміністрацію розвитку GAP (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı – GAP-RDA), підпорядковану безпосередньо Прем'єр-міністру (нині – Президенту) Туреччини (27 Ekim 1989 ...).

Знаковим елементом цієї нової соціальної орієнтації стало заснування у 1995 р. мережі багатопільових соціальних центрів (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri – ÇATOM). Ці центри створювалися переважно у бідних міських та сільських районах Південно-Східної Анатолії з метою подолання неписьменності серед жіночого населення, надання професійних навичок, гігієнічної та медичної просвіти, а також сприяння соціальній та економічній інтеграції жінок (Ünver, 1997: 458). Діяльність ÇATOM стала одним із перших прикладів успішної реалізації м'яких соціальних програм у межах жорсткого інфраструктурного мегапроєкту.

Таким чином, на межі 1990–2000-х рр. проєкт GAP остаточно трансформувався з гідроенергетичної програми на масштабний інструмент соціально-економічної модернізації, покликаний вирівняти міжрегіональні диспропорції в Туреччині та підготувати її південно-східні провінції до викликів глобалізації й євроінтеграції.

Набуття Туреччиною офіційного статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі під час Гельсінського саміту Ради ЄС у грудні 1999 р. та подальше відкриття офіційних передвступних переговорів у жовтні 2005 р. стали потужним каталізатором глибинних інституційних реформ у країні (Sungur, Keskin, Dulurçu, 2015: 168).

Регіональна політика ЄС, відома як Політика згуртованості (Cohesion Policy), ґрунтується на принципах зменшення економічного, соціального та територіального дисбалансу між різними регіонами, стимулювання децентралізації, забезпечення багаторівневого врядування (multi-level governance) та активного залучення місцевих громад до ухвалення рішень. Для Туреччини, де історично домінувала надмірно централізована, вертикально спрямована модель державного управління із центром в Анкарі, впровадження цих принципів вимагало радикальної перебудови усієї системи регіонального стратегування (Çarkoğlu, Eder, 2005: 169).

Першим принциповим кроком на шляху інституційної адаптації стала реформа статистичного обліку. У 2002 р., відповідно до вимог Євростату, Туреччина запровадила Номенклатуру територіальних одиниць для статистики (NUTS). У результаті країна була поділена на 12 регіонів NUTS-1, 26 регіонів NUTS-2 та 81 провінцію NUTS-3 (Kalkınma Ajanslarının ...). Дев'ять провінцій, які охоплює проєкт GAP (Адіяман, Батман, Діярбакир, Газіантеп, Кіліс, Мардін, Сіірт, Шанлиурфа та Шарнак), були згруповані у три ключові субрегіони NUTS-2: TRC1 (Газіантеп, Адияман, Кіліс), TRC2 (Діярбакир, Шанлиурфа) та TRC3 (Мардін, Батман, Шарнак, Сіірт). Запровадження класифікації NUTS дозволило вперше проводити об'єктивний, верифікований за європейськими стандартами моніторинг соціально-економічного розвитку південно-східних територій та порівнювати їх із середніми показниками країн ЄС.

Другим важливим етапом стало створення принципово нових для Туреччини інституцій – Агентств регіонального розвитку (Kalkınma Ajansları). Ухвалений у 2006 р. Закон № 5449 «Про заснування, координацію та завдання Агентств розвитку» заклав правові підстави для децен-

тралізації регіонального управління (Kalkınma Ajanslarının ...). У регіоні GAP було засновано три такі агентства: Агентство розвитку Іпекйолу (Silk Road Development Agency – TRC1), Агентство розвитку Караджадаг (Karacadağ Development Agency – TRC2) та Агентство розвитку Дікле (Dicle Development Agency – TRC3) (Kayasü, Yaşar, 2006: 202).

Зазначені агентства стали важливим містком між центральною владою, місцевим самоврядуванням, приватним бізнесом та інституціями громадянського суспільства. Вони перебрали на себе функції оперативної розробки регіональних стратегій, розподілу грантового фінансування, стимулювання інновацій та залучення прямих іноземних інвестицій. Створення агентств розвитку дозволило суттєво наблизити механізми управління проектом GAP до моделей, що застосовуються у країнах-членах ЄС під час використання Структурних фондів та Фонду згуртованості (Cohesion Fund) (Куріло, 2019: 359).

Окрім того, євроінтеграційний процес відкрив для регіону GAP доступ до фінансових інструментів передвступної допомоги ЄС, зокрема Інструменту передвступного сприяння (IPA – Instrument for Pre-Accession Assistance) (European Commission). Фінансові ресурси IPA спрямовувалися на фінансування інфраструктурних проєктів, розбудову екологічних очисних споруд, підтримку малого та середнього бізнесу, розширення освітніх програм та підвищення кваліфікації робочої сили у Південно-Східній Анатолії. Завдяки цьому проєкт GAP почав сприйматися у Брюсселі не як ізольований турецький мегапроєкт, а як інтегрована частина загальноєвропейського процесу зменшення міжрегіональних відмінностей на східних кордонах розширеної Європи.

Імплементація заходів у межах проєкту GAP, підсилена передвступними інструментами ЄС та урядовими планами дій (GAP Eylem Planı...), принесла глибокі, якісні зміни у соціально-економічний ландшафт Південно-Східної Анатолії. Найсуттєвіші зрушення відбулися у галузі сільського господарства, промисловості, транспортної інфраструктури та соціального капіталу (Меміш, 2022: 164).

Базовим фундаментом економічного зростання регіону стало будівництво масштабних зрошувальних систем. Введення в експлуатацію гідровузла Ататюрка та унікальних Шанлиурфських зрошувальних тунелів дозволило подати воду на сотні тисяч гектарів раніше посушливих земель у рівнинах Гарран, Джейланпинар та Біреджик (Kibaroglu, 2003: 118). Перехід від традиційного

суходольного землеробства (виращування пшениці та ячменю) до інтенсивного зрошувального рослинництва спричинив справжній аграрний бум. Південно-Східна Анатолія перетворилася на головного виробника бавовни в Туреччині, забезпечуючи понад половину загальнонаціонального збору цієї сировини, а також суттєво збільшила обсяги вирощування кукурудзи, сої, овочів та традиційних фісташок (Меміш, 2022: 164).

Аграрна трансформація заклала міцне підґрунтя для швидкого розвитку текстильної індустрії. Місто Газіантеп перетворилося на один із найпотужніших промислових та експортних хабів не лише Туреччини, а й усього Близького Сходу. Завдяки заснуванню масштабних Організованих промислових зон (OSB), залученню пільгових кредитів та європейських інвестицій, Газіантеп, Діярбакир та Шанлиурфа продемонстрували вражаючі темпи зростання експорту текстилю, килимових виробів, продуктів харчування та будівельних матеріалів (Çarkoğlu, Eder, 2005: 175).

Значного поступу було досягнуто у сфері розбудови транспортної та енергетичної інфраструктури. У межах GAP було збудовано сучасні автомагістралі, що з'єднали регіон із портом Мерсін та центральними провінціями країни, зведено нові аеропорти у Газіантепі, Шанлиурфі, Діярбакирі, Мардіні та Батмані, що кардинально підвищило транспортну зв'язаність Південно-Східної Анатолії із зовнішнім світом (GAP Eylem Planı...). Згенерована на ГЕС проєкту дешева гідроелектроенергія забезпечила значну частку загальнонаціонального енергобалансу Туреччини (Меміш, 2022: 164).

У соціальній сфері найбільш відчутним результатом реалізації GAP стало зростання освітнього рівня населення та залучення жінок до економічної діяльності. Мережа центрів ÇATOM, яка згодом отримала фінансову та методичну підтримку у межах проєктів ЄС, охопила десятки тисяч жінок, надавши їм можливість здобути базову освіту, професійні навички у сфері швейного виробництва, народних промислів, перукарського мистецтва та комп'ютерної грамотності (Jongerden. 2007: 308). Це сприяло поступовому руйнуванню патріархальних стереотипів, зростанню жіночої зайнятості та підвищенню соціального статусу жінки у традиційному суспільстві (Jongerden. 2007: 189).

Попри масштабні соціально-економічні здобутки, реалізація проєкту GAP зіштовхнулася із низкою гострих системних суперечностей, які неодноразово ставали предметом критичного аналізу з боку європейських інституцій, міжнародних правозахисних та екологічних організацій. Зазна-

чені проблеми детально відображалися у щорічних моніторингових звітах Європейської комісії щодо прогресу Туреччини, висвітлюючи суттєві розходження між національними пріоритетами Анкари та європейськими стандартами сталого розвитку.

Першим та найгострішим блоком проблем стали екологічні та соціокультурні наслідки будівництва масштабних гідротехнічних споруд. Найбільш резонансним прикладом стало зведення дамби та ГЕС Ілісу на річці Тигр. Спорудження цього об'єкта призвело до затоплення давнього міста Хасанкейф, історія якого налічує понад 12 тисяч років і яке володіло унікальними пам'ятками візантійської, аюбідської, сельджуцької та османської архітектури (Jongerden. 2007: 120). Попри протести європейської наукової спільноти, Європейського парламенту та міжнародних екологічних груп, Анкара продовжила реалізацію проєкту. Це призвело до того, що європейські фінансові інституції та експортно-кредитні агентства Німеччини, Австрії та Швейцарії у 2009 р. офіційно відкликали свої фінансові гарантії з проєкту Ілісу, заявивши про недотримання Туреччиною стандартів Світового банку та ЄС щодо захисту навколишнього середовища, культурної спадщини та прав переселенців (Governments withdraw ...).

Другою критичною проблемою стала проблема затоплення населених пунктів та вимушеного переселення місцевого населення. Будівництво водосховищ у межах GAP призвело до примусового переміщення, за різними оцінками, від 200 до 350 тисяч осіб, переважно із сільських курдських громад (Jongerden. 2007: 112). Процес переселення супроводжувався численними порушеннями: виплачені державою компенсації за втрачене майно та землі часто виявлялися недостатніми для купівлі житла у містах, а новозбудовані урядові селища не мали належної соціальної та економічної інфраструктури. Це зумовило масовий приплив зніщеного сільського населення до стихійних околиць (геджеконду) великих міст (Діярбакира, Батмана, Адани, Стамбула), поглибивши проблеми урбаністичної бідності та соціальної маргіналізації (Jongerden. 2007: 118).

Третім виміром суперечностей стали екологічні ризики, пов'язані з інтенсивним зрошувальним землеробством та водним менеджментом. Неконтрольоване використання води під час поверхневого зрошення у рівнині Гарран призвело до стрімкого підйому рівня ґрунтових вод, засолення родючих ґрунтів та деградації земельних ресурсів (Ünver, 1997: 479). Окрім того, надмірний забір води з річок Тигр і Євфрат спричинив гострі транскордонні водні конфлікти з суміжними низо-

вими державами – Сирією та Іраком (Морозов А., Меміш, 2023: 278).

Нарешті, реалізація GAP тісно переплелася з етнополітичною ситуацією, міграційними кризами та так званим «курдським питанням». Влада Туреччини тривалий час розглядала проєкт GAP як суто економічний інструмент розв'язання проблеми регіонального сепаратизму, опираючись на тезу про те, що економічне зростання, подолання бідності та створення робочих місць позбавлять підґрунтя збройний спротив. Проте спроба підмінити політичні, мовні та культурні права суто інфраструктурними інвестиціями виявилася неефективною. Збройна нестабільність, запровадження режимів надзвичайного стану та періодичні військові операції у регіоні тривалий час блокували повноцінне залучення приватних інвестицій та суттєво ускладнювали реалізацію спільних проєктів із Європейським Союзом (Sungur, Keskin, Dulupcu, 2015: 187). Додатковим дестабілізуючим чинником на початку XXI ст. стала сирійська міграційна криза: південно-східні провінції GAP прийняли мільйони біженців, що створило колосальне навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок праці, ставши предметом складних переговорів між Анкарою та Брюсселем щодо виконання Угоди про міграцію (Палагнюк, 2020: 105).

Окрім того, на рівні євроінтеграційного діалогу суттєвими бар'єрами залишаються застереження щодо дотримання принципу недискримінації стосовно етнічних та релігійних меншин у регіоні (Галан, Маринів, 2021: 358), релігійний чинник та сприйняття соціокультурної ідентичності (Єрмакова, 2018: 15), а також періодичні сповільнення у сфері розбудови організаційно-правових засад співпраці між Туреччиною та ЄС (Куріло, 2019: 360).

Висновки. Проєкт GAP виявився унікальним прецедентом трансформації гідроенергетичного мегапроєкту в комплексну стратегію соціально-економічного розвитку Туреччини та інструментом адаптації її державної системи до вимог Політики згуртованості (Cohesion Policy) ЄС. Інституційна гармонізація в межах GAP забезпечила запровадження системи NUTS, створення Агентств регіонального розвитку, децентралізацію та залучення інструментів допомоги IPA, що дозволило модернізувати аграрний сектор, перетворити провінції Газіантеп, Діярбакир і Шанлиурфа на промислово-експортні хаби та розширити мережу соціальних центрів для жінок (ÇATOM). Водночас реалізація проєкту розкрила суперечності технократичної моделі модернізації: нехтування екологічними стандартами, затоплення пам'яток (зокрема Хасанкейфа), вимушене

переселення та етнополітичні виклики викликали критику інституцій ЄС і стримували євроінтеграцію Анкари. Отже, досвід GAP довів, що модернізація за європейськими стандартами потребує не

лише фінансово-інженерних рішень, а й дотримання принципів екологічної сталості, збереження культурної спадщини, дотримання прав людини та врахування потреб місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галан В.О., Маринів І.І. Вплив принципу недискримінації на набуття членства в ЄС: довгий шлях Туреччини. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 354–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/90>
2. Єрмакова Г.С. Релігійний фактор і питання інтеграції Туреччини в ЄС: організаційно-правовий і теоретико-методологічний аспекти. Держава та регіони. 2018. № 3. С. 11–15.
3. Куріло О. Інтеграція Туреччини до Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 357–360. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.66>
4. Махія О. Проект Південно-Східної Анатолії (GAP): історичні віхи та стратегічні цілі. Старожитності Лукомор'я. 2026. № 1. С. 226–235. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.1.426>
5. Махія О. М. Соціальні аспекти розвитку Південно-Східної Анатолії на початку XXI ст. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Історичні науки. 2025. № 2, грудень. С. 122–128. DOI: <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-2-122-128>
6. Меміш О. Ефективність Проекту Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi): вплив на соціально-економічну трансформацію південно-східного регіону Туреччини. Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». 2025. № 1. С. 142–147. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2025-1-142-147>
7. Меміш О. Проект Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi) як засіб вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку в Республіці Туреччина. Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». 2022. № 26. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2022-1-161-167>
8. Морозов А., Меміш О. Проект Південно-Східної Анатолії (Güneydoğu Anadolu Projesi) у політиці сучасної Туреччини. Емінак. 2023. № 4(44). С. 266–281. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2023.4\(44\).686](https://doi.org/10.33782/eminak2023.4(44).686)
9. Палагнюк О. Туреччина: Форпост для мігрантів чи «відкриті двері» до Європи? Травневі студії: історія, міжнародні відносини: зб. матер. міжн. наук. конф. Вінниця, 2020. Вип. 5. С. 103–105.
10. Червінка І. М. Перспективи врегулювання курдського питання в контексті інтеграції Туреччини до ЄС. Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2013. Вип. 6(2). С. 122–126.
11. 27 Ekim 1989 Tarih ve 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname. URL: https://www.gap.gov.tr/sayfa/kurumsal/gap-bki-mevzuati/gap-bki-baskanligi-khk/?utm_source=chatgpt.com
12. Balat M. Southeastern Anatolia Project (GAP) of Turkey and Regional Development Applications. Energy exploration & exploitation. 2003. Vol. 21. No. 5 & 6. P. 391–404.
13. Çarkoğlu A., Eder M. Developmentalism Alla Turca: the southeastern Anatolia development project (GAP). Environmentalism in Turkey: Between democracy and development. 2005. P. 167–184.
14. European Commission. Turkey 2019 Report (Commission Staff Working Document). Brussels, 29.5.2019. SWD(2019) 220 final. 118 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019SC0220>
15. GAP Eylem Planı (2014–2018) / T.C. Kalkınma Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Şanlıurfa, 2014. 112 s. URL: <http://www.gap.gov.tr>
16. GAP Nedir? GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. URL: <http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html>
17. Governments withdraw financial support for Ilisu dam in Turkey. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2009/07/governments-withdraw-financial-support-ilisu-dam-turkey-20090707/>
18. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması Hakkında Karar [Рішення Кабінету Міністрів ТР № 2002/4720 від 22.08.2002 р.]. T.C. Resmi Gazete. 22.09.2002. Sayı: 24884. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm>
19. Jongerden J. The Settlement Issue in Turkey: An Analysis of Spatial Policies, Modernization and Resettlement. Leiden : Brill, 2007. 354 p.
20. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun [Закон ТР № 5449 від 25.01.2006 р.]. T.C. Resmi Gazete. 08.02.2006. Sayı: 26074. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>
21. Kayasü S., Yaşar S. Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu. 2006/9. P. 199–213.
22. Kibaroglu A. Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin. London : Kluwer Law International, 2002. 356 p.
23. Memiş, O. & Kasian A. Turkey's policy on solving of the “Kurdish issue” in the context of enforcement of the Copenhagen criteria (1990's – 2000's). Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]. 2023. 28, 211–222. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.28.287553>
24. Sungur O., Keskin H., Dülupçu M. Adaptation of Turkey's regional policies to the EU acquis: an evaluation through progress reports (1998–2012). Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi. 2015. 21(2). P. 165–193.
25. Ünver I. H. O. Southeastern Anatolia Project (GAP). International Journal of Water Resources Development. 1997. Vol. 13, No. 4. P. 453–483.

REFERENCES

1. Halan V.O., Maryniv I.I. (2021). Vplyv pryntsypu nedyskryminatsii na nabuttia chlenstva v YeS: dovhyi shliakh Turechchyny [The impact of the principle of non-discrimination on EU membership: Turkey's long journey]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 3, 354–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/90> [in Ukrainian].
2. Iermakova H.S. (2018). Relihiyniy faktor i pytannia intehtatsii Turechchyny v YeS: orhanizatsiino-pravovyyi i teoretyko-metodolohichnyi aspekty [Religious factor and the issue of Turkey's integration into the EU: organizational, legal and theoretical and methodological aspects]. Derzhava ta rehiony. 3, 11–15. [in Ukrainian].

3. Kurilo O. (2019). Intehratsiia Turechchyny do Yevropeiskoho Soiuzu: orhanizatsiino-pravovyi aspect [Turkey's integration into the European Union: organizational and legal aspects]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 12, 357–360. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.66> [in Ukrainian].
4. Makhynia O. (2026). Proiekt Pivdenno-Skhidnoi Anatolii (GAP): istorychni vikhy ta stratehichni tsili [Southeastern Anatolia Project (GAP): Historical Milestones and Strategic Goals]. *Starozhytnosti Lukomoria*. 1, 226–235. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.1.426> [in Ukrainian].
5. Makhynia O. M. (2025). Sotsialni aspekty rozvytku Pivdenno-Skhidnoi Anatolii na pochatku XXI st. [Social aspects of the development of Southeastern Anatolia at the beginning of the 21st century]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Istorychni nauky*. 2, 122–128. DOI: <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-2-122-128> [in Ukrainian].
6. Memish O. (2025). Efektyvnist Proiektu Pivdenno-Skhidnoi Anatolii (Güneydoğu Anadolu Projesi): vplyv na sotsialno-ekonomichnu transformatsiiu pivdenno-skhidnoho rehionu Turechchyny [The effectiveness of the Southeastern Anatolia Project (Güneydoğu Anadolu Projesi): impact on the socio-economic transformation of the southeastern region of Turkey]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Istorychni nauky»*. 1, 142–147. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2025-1-142-147> [in Ukrainian].
7. Memish O. (2022). Proiekt Pivdenno-Skhidnoi Anatolii (Güneydoğu Anadolu Projesi) yak zasib vyrivniuvannia dysproportsii rehionalnoho rozvytku v Respublitsi Turechchyna [The Southeastern Anatolia Project (Güneydoğu Anadolu Projesi) as a means of equalizing regional development disparities in the Republic of Turkey]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Istorychni nauky»*. 26, 161–166. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2022-1-161-167> [in Ukrainian].
8. Morozov A., Memish, O. (2023). Proiekt Pivdenno-Skhidnoi Anatolii (Güneydoğu Anadolu Projesi) u politytsi suchasnoi Turechchyny [The Southeastern Anatolia Project (Güneydoğu Anadolu Projesi) in the politics of modern Turkey]. *Eminak*. 4(44), 266–281. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2023.4\(44\).686](https://doi.org/10.33782/eminak2023.4(44).686) [in Ukrainian].
9. Palahniuk O. (2020). Turechchyna: Forpost dlia mihrantiv chy «vidkryti dveri» do Yevropy? [Turkey: Outpost for migrants or "open door" to Europe?] *Travnevi studii: istoriia, mizhnarodni vidnosyny: zb. mater. mizhn. nauk. konf. Vinnytsia*. 5, 103–105. [in Ukrainian].
10. Chervinka I. M. (2013). Perspektyvy vrehuliuvannia kurds'koho pytannia v konteksti intehratsii Turechchyny do YeS [Prospects for resolving the Kurdish issue in the context of Turkey's integration into the EU]. *Filosofii i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 6(2), 122–126. [in Ukrainian].
11. 27 Ekim 1989 Tarih ve 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname [Decree-Law No. 388 of 27 October 1989]. URL: https://www.gap.gov.tr/sayfa/kurumsal/gap-bki-mevzuati/gap-bki-baskanligi-khk/?utm_source=chatgpt.com [in Turkish].
12. Balat M. (2003). Southeastern Anatolia Project (GAP) of Turkey and Regional Development Applications. *Energy exploration & exploitation*. 21, 5 & 6, 391–404.
13. Çarkoğlu A., Eder M. (2005). Developmentalism Alla Turca: the southeastern Anatolia development project (GAP). *Environmentalism in Turkey: Between democracy and development*. 167–184.
14. European Commission. Turkey 2019 Report (Commission Staff Working Document). Brussels, 29.5.2019. SWD(2019) 220 final. 118 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019SC0220>
15. GAP Eylem Planı (2014–2018) [GAP Action Plan (2014–2018)] / T.C. Kalkınma Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Şanlıurfa, 2014. 112 s. URL: <http://www.gap.gov.tr> [in Turkish].
16. GAP Nedir? GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı [What is GAP? GAP Regional Development Administration]. URL: <http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html> [in Turkish].
17. Governments withdraw financial support for Ilisu dam in Turkey. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2009/07/governments-withdraw-financial-support-ilisu-dam-turkey-20090707/>
18. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması Hakkında Karar [Decision on the Classification of Statistical Regional Units] [Rishennia Kabinetu Ministriv TR № 2002/4720 vid 22.08.2002 r.]. T.C. Resmî Gazete. 22.09.2002. Sayı: 24884. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm> [in Turkish].
19. Jongerden J. (2007). The Settlement Issue in Turkey: An Analysis of Spatial Policies, Modernization and Resettlement. Leiden.
20. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun [Law on the Establishment, Coordination and Duties of Development Agencies] [25.01.2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanun]. T.C. Resmî Gazete. 08.02.2006. Sayı: 26074. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> [in Turkish].
21. Kayasü S., Yaşar S. (2006). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler [Development Policies in the Process of Accession to the European Union: Legal and Institutional Transformations]. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. 9, 199–213. [in Turkish].
22. Kibaroglu A. (2002). Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin. London.
23. Memish O. & Kasian A. (2023). Turkey's policy on solving of the “Kurdish issue” in the context of enforcement of the Copenhagen criteria (1990's – 2000's). *Skhidnoevropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 28, 211–222. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.28.287553>
24. Sungur O., Keskin H., Dulupçu, M. (2015). Adaptation of Turkey's regional policies to the EU acquis: an evaluation through progress reports (1998–2012). *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 21(2), 165–193.
25. Ünver I. H. O. (1997). Southeastern Anatolia Project (GAP). *International Journal of Water Resources Development*. 13, 4, 453–483.

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

